

ВІДГУК

на дисертацію Лебеда Андрія Євгенійовича

«Парадигми наукової істини в аналітичній філософії»,

подану на здобуття наукового ступеня

доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії

Необхідно одразу зазначити, що аналітична філософія не користується надто пильною увагою українських істориків філософії. Щоправда, цей рік виявився виключенням – буквально кілька місяців тому у Львові була захищена також докторська дисертація А. С. Синиці «Прагматико-когнітивна інтерпретація сучасної аналітичної філософії». Отже, маємо надію, що коло українських фахівців з цієї тематики невдовзі розшириться настільки, що з'явиться й українська аналітична філософія із власними здобутками та власним обличчям. Щоправда, я не поділяю занадто категоричного «проекту розвитку аналітичної філософії в Україні», сформульованого, наприклад, Степаном Іваником (Sententiae, 2015, № 1 (XXXII)) – проекту, який фактично передбачає відмову від усіх інших образів філософії заради аналітичної. Але спрямованість та актуальність представленої роботи А. Є. Лебеда полягає саме в розширенні спеціальних ґрунтовних досліджень важливого і потужного напрямку сучасної філософії – і розв'язання такого завдання можна тільки вітати.

Переходячи, власне, до аналізу представленої дисертації, можна констатувати, що, по-перше, автором з «аналітичною» ясністю сформульовані мета та завдання, об'єкт та предмет дослідження (с. 28). Щоправда, використання слова «парадигма» у визначенні предмету та об'єкту могло б стати приводом до закидів щодо певної двозначності, але дисертант вже на перших сторінках визначається з дефініцією парадигми «як певної моделі, системи теоретичних, методологічних, аксіологічних тощо настанов і котрі постають як зразок вирішення філософських чи-то наукових завдань, як взірець діяльності дослідника» (с. 23), – і з такою робочою дефініцією в принципі можна погодитися.

Загалом необхідно визнати обґрунтованою стратегію дисертанта щодо виокремлення реалістичної та антиреалістичної парадигм в аналітичній філосо-

фії – власне, цей поділ постає основною досліджуваною «опозицією» умовної «структури» під назвою аналітична філософія. Перш за все, виправданою є відмова автора говорити у цьому контексті про матеріалістичний та ідеалістичний напрями (с. 54) – у царині аналітичної філософії ці визначення вочевидь не працюють, точніше – одразу налаштовують на метафізичне сприйняття відповідного контексту, що не відповідає аналітичному підходу.

Необхідно відзначити загальне тяжіння автора до певних класифікацій, до вибудовування опозицій чи типологічного підходу. Так, у розрізі реалістичної та антиреалістичної парадигми йдеться про їх онтологічний та гносеологічний модули (с. 24). Предикат «істина» розглядається як властивість, об'єкт чи функція (с. 24), та у триєдності його репрезентацій – «парадигма–аспект–інтерпретація (с. 25). Виокремлюються дві інтерпретаційні моделі істини – інфляційна та дефляційна (с. 24). Розрізняються два «фундаментальні стріми» в аналітичній філософії – логіко-аналітичний та логіко-конструктивістський (с. 27) і таке інше. На перший погляд це може здатися дещо надмірною схематизацією предмета дослідження. Проте уважне прочитання тексту дисертації і знайомство з аргументами автора загалом дає підстави говорити про виправданість і евристичну цінність такого структурного аналізу. До того ж, дисертант цілком свідомий щодо небезпек надмірної схематизації, а тому неодноразово звертає увагу на певну умовність виокремлених опозицій, на наявність перехідних або змішаних форм – зокрема, розглядаючи основну опозицію реалізму–антиреалізму; автор навіть пише про «амбівалентність» реалізму та антиреалізму, які «не заaktuалізовані у «чистому» вигляді» (с. 30). Отже, положення наукової новизни, в яких йдеться, власне, про такі класифікаційні розрізнення (перш за все, пункти з першого по сьомий, с. 29–30), можна вважати обґрунтованими та доведеними.

Особливо змістовними можна вважати класифікації автора щодо реалістських (субстанційних, інфляційних) та антиреалістських (функціональних, дефляційних) теорій істини (підпункти 1.4 та 1.5). При цьому й тут автор налаштований не тільки (і не стільки) на протиставлення опозицій, скільки на аналіз

їх можливої кореляції та взаємозв'язків (с. 144). Прискіпливою уваги дисертанта заслуговують переважно дефляціоністські теорії, які класифікуються за декількома версіями та підходами – сентенціональний і пропозиціональний; аналітичний, матеріальний і необхідний (с. 149) тощо. Зрештою дисертант доходить висновку – з яким загалом можна погодитись, – що «розрізнення інфляціоністської та дефляціоністської інтерпретації сутності істиннісного предиката є чи не найфундаментальнішим в контексті теорії значення», хоча одночасно зауважує щодо нечітких меж між цими підходами (с. 180).

Цілком виправданим видається і структурування дисертації, яке відображає три аспекти дослідницького підходу до концепту істини в аналітичній філософії – теоретичний, власне історико-філософський і практичний. Така структура дає можливість автору зосередитись на конкретних особливостях позицій того чи іншого автора у другому розділі (частково – у підрозділі 1.3), розглядаючи ці позиції вже в контексті загального теоретичного підходу щодо розрізнення парадигм реалізму та антиреалізму, обгрунтованого в першому розділі, і, нарешті, в третьому звернутись до окремих практичних (прикладних) аспектів застосування концепту істини а аналітичній філософії. Наприклад, особливо цікавим постає розгляд істиннісного значення моральних феноменів у підрозділі 3.1, а також дослідження аналітичних інтерпретацій ментальних сутностей у підрозділі 3.2. Відповідні пункти наукової новизни (з дев'ятого по одинадцятий, с. 31) також можна вважати доведеними та обгрутованими.

Привертає увагу прагнення дисертанта «розвінчати міфи» відносно аналітичної філософії – цьому значною мірою присвячений підрозділ 1.1. Тут також дається взнаки тяжіння до класифікаторства – дисертант розрізняє п'ять аспектів «міфологізму» щодо аналітичної філософії, а саме – «міфи» відносно її генези, дефініції, методології, тематики та топології (с. 34–35). Проведений аналіз і сформульовані підстави спростування цієї «міфології» загалом можна визнати аргументованими. Особливо змістовним і цікавим є проведене у підрозділі 1.1 дослідження різноманітних інтерпретацій щодо визначення аналітичної філософії, її основних «силових ліній», специфікацій процедури аналізу тощо

(с. 37–53). Щоправда, з іншого боку, в деяких випадках йдеться скоріше не про «міфологізацію», а про наявність різних точок зору, обумовлених різними оцінками та підходами до певних історико-філософських явищ – наприклад, це стосується «міфу про генезу», тобто, власне, про роль Фреге у заснуванні аналітичної філософії – дисертант сам визнає наявність об'єктивної колізії у цьому відношенні (с. 35), що, власне, стає предметом його спеціального розгляду у підрозділі 2.2.

Не можна не відзначити достатньо змістовне обсяг літератури, і перш за все – оригінальних праць філософів-аналітиків іноземними мовами, – який був досліджений дисертантом.

Здобутки дисертації є вагомими і, звичайно, не обмежуються вже сказаним. Проте, як будь-яка оригінальна праця, дисертація А. Є. Лебеда викликає певні зауваження та побажання.

1. Вище було зазначено, що загалом підхід автора щодо визначення «бінарних опозицій» – реалізму та антиреалізму, інфляційної та дефляційної моделі тощо – можна вважати доцільним і продуктивним. Проте викликає певний сумнів перевага суто негативних позначень у дескрипціях одного з членів такої опозиції. Якщо реалізм, наприклад, має виключно позитивно-змістовні характеристики, то антиреалізм – і на це, власне, налаштовує сама назва! – виявляється суто негативним феноменом, який описується через заперечення наявності позитивно-змістовних характеристик реалізму (пункти четвертий і п'ятий наукової новизни, с.30, а також підпункт 1.3.1). Такий підхід має небезпеку отримати «на виході» поняття з «нульовим» змістом. Отже, видається необхідним у подальшому попрацювати над формулюваннями більш змістовних характеристик антиреалістської парадигми аналітичної філософії.

2. Ще одне вже відзначене вище досягнення дисертанта – критика «міфів» стосовно аналітичної філософії, зокрема – «міфу» відносно протиставлення аналітичної і континентальної філософії. Автор стверджує, що «аналітична традиція повсюдно має інтернаціональний характер, а географічний фактор ідентифікації аналітичної філософії наразі вже неактуальний» (с.36). Проте певне

протистояння (або розходження) англомовної (англо-американської) і континентально-європейської філософських традицій в історії філософії, вочевидь, все ж має місце. Саме формулювання автора – «наразі вже неактуальний» – налаштовує на думку, що певний час така актуальність була. З іншого боку, якщо не можна – і в цьому автор, безумовно, правий, – «приписувати» аналітичну філософію виключно до англомовного світу і викреслювати її з континентальної філософії, то чи можна, все ж, говорити про певну перевагу, яку отримала аналітична традиція саме в англомовному світі, у той час як у континентальній Європі вона вимушена була співіснувати (і співіснує) з іншими філософськими традиціями, і не тільки з тими, які, за визначенням дисертанта, перебувають «в топі софія» (релігійна метафізика, філософська антропологія, екзистенціалізм тощо), а й з тими, що перебувають «в топі ἐπιστήμη» (феноменологія, структуралізм тощо)?

3. Я не випадково розпочав свій відгук з констатації того, що аналітична філософія не користується пильною увагою українських істориків філософії. Судячи зі списку літератури представленої роботи – не користується такою увагою взагалі. Я не знайшов практично жодної праці українських авторів у списку літератури, яка б була прямо присвячена історико-філософському аналізу аналітичної філософії, або розглядала її проблеми – хіба що є одна стаття Я. Шрамка. Це дещо дивно хоча б тому, що, як вже було зазначено, кілька місяців тому була захищена докторська дисертація за достатньо близькою тематикою. У списку праць автора тієї дисертації – йдеться про львівського дослідника А. С. Синицю – є й монографія з узагальнюючою назвою «Аналітична філософія», є і статті, безпосередньо присвячені концепту істини в аналітичній філософії, нарешті, він є упорядником вже двох збірок з українськими перекладами текстів різних представників аналітичної філософії та сучасної філософії науки. Ігнорування здобутків доволі близького за тематикою дослідника виглядає досить дивним. Справа, зрештою, зовсім не в А. Синиці – який, до речі, судячи зі списку літератури в його дисертації, також А. Лебеда зігнував. Справа у створенні і розвиненні наукової комунікації всередині країни, якій, як вида-

ється, інколи заважає надмірна орієнтація на здобутки лише західної філософії та неувага до праць колег в Україні.

4. З попереднього, дещо персоніфікованого, зауваження випливає ще одне, більш загальне. Автор обмежується коротким оглядом літератури з проблематики дисертації у вступі, що, на нашу думку, є недостатнім. Власне, більш детальне осмислення відповідної дослідницької літератури, якому можна біло б присвятити окремих підпункт дисертації, дозволило б уникнути тих лакун, про які йшлося у попередньому зауваженні, а також більш виразно продемонструвати наукову новизну даної дисертації, або, навпаки, дещо «пом'яшати» ступінь новизни окремих пунктів. Крім цього, історико-філософський характер дисертації передбачає розрізнення статусу дослідницької літератури і першоджерел. І хоча таке розрізнення, особливо коли йдеться про сучасну філософію, є відносним, все ж воно має сенс. Можливо, тоді можна було б конкретизувати вислови, що зустрічаються подекуди за текстом – «серед дослідників аналітичної філософії» (яких саме?), «побутує думка» (у кого?), «опоненти визнають» (хто саме?).

5. Нарешті, ще одне – скоріше не зауваження, а запитання (проте, певною мірою пов'язане з попереднім зауваженням). Фактично, основною науковою новизною в дисертації постає виокремлення двох парадигм наукової істини в аналітичній філософії – парадигми реалізму та парадигми антиреалізму. Але – чи є взагалі новим для історії філософії опозиція реалізму/антиреалізму? Чи не можна обґрунтувати саму можливість застосування подібної опозиції відносно конкретної – дуже важливої – проблеми в межах аналітичної філософії апелюючи до більш широкої філософської традиції? Як на мене, відповідь на це питання є позитивною, а отже, у цьому напрямку можна попрацювати у подальшому над посиленням аргументації запропонованих автором підходів.

Висловлені зауваження і побажання можна вважати скоріше пропозиціями до дискусії. Загалом вони не впливають на високу позитивну оцінку представленої дисертації. Висновуючи, можна констатувати, що поставлена мета дисертаційної роботи досягнута, а визначені завдання виконані. Автором сформульована низка положень, що мають ознаки наукової новизни і формують но-

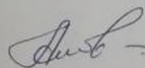

вий історико-філософський напрямок, пов'язаний із дослідженням аналітичної філософії, закладають підвалини парадигмального підходу до її розгляду, зокрема – до аналізу істиннісного предикату у його сутнісно-функціональній системності. Достовірність цих положень підтверджується проведенням у роботі аналізом із залученням широкого кола першоджерел. Основні положення дисертації розкриваються в авторефераті, монографії і достатньої кількості фахових статей та статей, які входять до наукометричних баз даних, а також апробовані автором на представницьких міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Таким чином, дисертація Лебедя Андрія Євгенійовича «Парадигми наукової істини в аналітичній філософії» відповідає вимогам до наукових досліджень такого рівня, визначеним п. 9, 10, 12, 13 чинного Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015р. та №1159 від 30 грудня 2015 р., а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії і соціально-політичних дисциплін
Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка

Г. Є. Аляєв

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової та міжнародної роботи
Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка
кандидат економічних наук, доцент

С. П. Сівіцька